

»Utländskt», »inhemskt» och ortnamnsanpassning. Finns det universella anpassningsprinciper?

Av Alexandra Petrulevich

The aim of the article is to set adaptation of replicated place names (loaned names in traditional terminology) in a larger perspective by exploring a number of ways of conceptualising and studying the phenomenon within contact onomastics and contact linguistics. Many of the inquiries into this topic are deeply-rooted in settlement history, but I would like to open up for an option of a primarily linguistic investigation of place name adaptation as a process that in many ways resembles that of so called toponymic analogy. I see place name replication and place name adaptation as two different although related processes, a theoretical stance explored and built on in my doctoral thesis (2016), which forms a frame work for the present study. According to my definition of place name adaptation the difference between «native» and replicated place names can be said to disappear once the replication process is completed, because all place names irrespective of their etymology follow the development of the target language. There is however always a possibility of semantically adapting replicated place names in the long run which comprises one of the factors working against complete equivalence of «native» and replicated names. In the article I present some research opportunities revealed once the difference between «native» and replicated place names no longer is the sole matter of investigation.

1 Inledning

Sedan Eberhard Kranzmayers (1934) och Uriel Weinreichs (1953)

pionjärarbeten inom kontaktonomastik respektive kontaktlingvistik har man inom ramen för kontaktonomastisk forskning i Norden i första hand fokuserat på fenomenet *namnlån* (översikt i Petrulevich 2016: 40–48, Sandnes 2012, 2016). Detta har sin förklaring i att majoriteten av undersökningarna har varit av språkhistorisk karaktär med skriftliga källor som underlag (Petrulevich 2016: 48, jfr Blomqvist 2017: 81 f.). Den huvudsakliga ambitionen i denna typ av forskning har ofta begränsats till att kartlägga på vilka sätt man enligt traditionell terminologi kan låna namn (jfr diskussion hos Naert 1995: 33), att fastställa likheter och skillnader mellan olika kontaktområden vad gäller dessa s.k. lånesätt samt att utifrån detta komma åt traktens (bebyggelse)historia (jfr Sandnes 2016). Forskare har främst inriktat sig på att utforska spår av långvarig språkkontakt med och utan språkskifte samt dess inverkan på ortnamnskicket i de områden där finska, kvänska, meänkieli, olika samiska språk och de nordiska språken möts. Materialet har till största delen utgjorts av ortnamn, av vilken anledning även min framställning bygger på ortnamnsdata.

Beroende på val av perspektiv (diakront, synkront eller en kombination av båda), gränsdragningen mellan *namnlån* och *namnanpassning* (se avsnitt 2) samt synen på typologisering av s.k. lånesätt (se avsnitt 3) kan det framträda slående likheter mellan flera anpassningsstrategier tillämpade på det inlånade materialet och de språkförändringsprocesser som berör »inhemskt» namnskick. Syftet med denna artikel är att undersöka huruvida dessa fenomen utan vidare kan likställas och samlas under ett gemensamt paraplybegrepp. Ett sådant sätt att närma sig materialet skulle kunna leda till ett fokusskifte från att studera s.k. »utländska» och »inhemska» ortnamn som åtminstone teoretiskt separata namnstrata till att undersöka de processer som leder till språkförändring, framför allt analogisk ombildning i vid bemärkelse, med relevans för namnskicket i stort. I ett vidare perspektiv skulle detta möjliggöra en språkhistorisk, lingvistisk inriktning på (kontakt)onomastiska undersökningar som ett komplement till de sedan tidigare etablerade forskningsinriktningarna med en tydlig anknytning till språkbevarande och bebyggelsehistoria.

2 Namnlån, namnreplikation och namnanpassning

Begreppet *lån* har länge varit centralt inom kontaktonomastisk forskning utan att det har fått någon allmängiltig definition i de publicerade undersökningarna (diskussion hos Petrulevich 2012, 2016: 40–48). De framställningar där termen tillskrivs en underförstådd innebörd förankrad i dess kontextuella användning (t.ex. Pellijeff 1966, Vidberg 2016) kan kontrasteras med ett fåtal där terminologin med direkt koppling till studiens metodologiska utgångspunkter explicit tas upp (t.ex. Pedersen 2001). I sitt senaste arbete opererar t.ex. Aud-Kirsti Pedersen (2015: 11, 16 ff., även 2010: 74 f.) med en tudelning av lånbegreppet som knyts till två olika typer av språkkontakt, *lån*, d.v.s. namnlån vid språkbevarande, och *tradering*, d.v.s. namnlån vid språkskifte. Dessa två typer av lån förs samman under paraplybenämningen *överföring* (a.st.).

Tillvägagångssättet förefaller rimligt i de fall då minst två uppsättningar data, en från en kontaktsituation med språkbevarande och en annan från en kontaktsituation med språkskifte, uppvisar olika mönster (jfr Pedersen 2010, 2015). Att befästa de iakttagna skillnaderna genom diversifierad terminologi ter sig fördelaktigt. Samtidigt förknippas bägge typer av lån med samma namnanpassningsstrategier, *olika typer av överföring* i Pedersens termer (se avsnitt 3), vilket gör tudelningen av lånbegreppet i viss mån överflödigt. Dessutom riskerar man att p.g.a. terminologisk finindelning gå miste om kopplingen till kontaktlingvistisk forskning där begreppet *lån* (på senare tid även *replikation*, se Petrulevich 2016: 36 f.) täcker de fenomen som har att göra med både språkbevarande och språkskifte.

I mina tidigare arbeten (Petrulevich 2012: 236 f., 2014: 74 f., 2016: 44 f. med referenser) poängterar jag att namnlån oftast förutsätter namnanpassning i nordisk kontaktonomastisk forskning, eftersom man postulerar ett bestämt antal s.k. lånesätt, vanligtvis tre: 1) lån som förutsätter fonologisk anpassning, t.ex. sv. *Hamnskäret* – fi. *Hamiskeri*, 2) lån som förutsätter översättning eller semantisk anpassning, t.ex. sv. *Björkfors* – fi. *Koijukoski*, och 3) lån som förutsätter en kombination av dessa två anpassningsstrategier, t.ex. fin. *Präntijärvi*, jfr *Pränti*- och sv. *Bränd*- samt fi. *-järvi* 'sjö'. Denna typ av begreppsapparat är statisk och konserverar det synkrona perspektivet, eftersom den varia-

tion som ett material kan uppvisa till synes inte beaktas samtidigt som fokus enbart ligger på inlåningsfasen och ett fåtal anpassningsstrategier som förknippas med den. Flera teoretiska och metodologiska frågor förblir med andra ord obesvarade. Tar anpassningsprocessen slut vid inlåningsfasen? Finns det bara tre sätt att anpassa namn på? Är det möjligt att med utgångspunkt i modellen beskriva och förklara flera anpassade varianter av ett och samma namn i källspråket? Finns det utrymme för analys av de namn som traditionellt klassas som s.k. oanpassade lånenamn, d.v.s. de namn som ses som en del av målspråket samtidigt som de behåller sin ursprungliga »källspråkliga» form (Pedersen 2009, 2015: 18, Petrulevich 2012: 238 f., Vidberg 2014, 2016: 38, 53)?

I min doktorsavhandling (Petrulevich 2016: 49 f.) väljer jag en annan ingång in i begreppet *lån*, då jag med utgångspunkt i framför allt Berit Sandnes (2003: 86–90, 329–359) och Pedersens (2009, jfr 2015) studier skiljer mellan *namnlån* som jag kallar för *namnreplikation* (motivering och diskussion i Petrulevich 2012: 241 f., 2016: 49 f.) och *namnanpassning*. *Namnreplikation* står för »en överföring av en kopia av källnamnet från källspråkets onomastikon till målspråkets; källnamnets kopia kan anpassas på olika sätt i processen, men det finns inget krav på anpassning», medan *namnanpassning* förstås som »ett paraplybegrepp omfattande alla de förändringar som en ortnamnsreplik genomgår i målspråket både vid replikationstillfället och under dess existens i målspråkets onomastikon, på alla språkliga nivåer inklusive både tillägg och utelämnande av element» (Petrulevich 2016: 49). Syftet med indelningen har varit att signalera att det rör sig om två olika processer som karaktäriseras av olika förutsättningar och resultat, vilket har att göra med ett viktigt perspektivskifte från det rent synkrona till en kombination av det synkrona och det diakrona. Distinktionen mellan *replikation* och *anpassning* utgör en nödvändig teoretisk grund för att studera anpassning som en process, alltså inta en dynamisk syn på fenomenet som möjliggör att hänsyn tas till både synkron variation och diakron förändring. Till exempel omnämns staden Gützkow som *Kotskógaborg* och *Kotskógur* i Knýtlinga sagas A- respektive B-redaktion, två varianter som utgör en onomastisk anpassning respektive en kombination av en onomastisk anpassning av och

epexeges till det slaviska källnamnet *Chockov 'Choceks ort' (Petrulevich 2016: 120, 209 f.). Det norröna *staraffall* finns belagt som det fonologiskt anpassade *Starra Fiold* (1897) och det semantiskt anpassade *Starling Hill* (1846), två namn som betecknar var sin topp på gränsåsen mellan socknarna Birsay, Harray och Evie på Orkneyöarna (Sandnes 2003: 155, 336).

Den senaste forskningen om namnlån och namnanpassning (Petrulevich 2012, Vidberg 2014, 2016, Blomqvist 2017) har aktualiserat frågan om de s.k. oanpassade lånenamnens status i gränslandet mellan lån och kodväxling. Att entydigt definiera kodväxling och dra en någorlunda skarp gräns mellan lån och kodväxling är ingen lätt uppgift. Svårigheter i att synkront skilja mellan begreppen (Myers-Scotton 2002: 153 ff., Park 2006: 20 ff., Gardner-Chloros 2012: 195 f.) har bland annat föranlett en fokusförskjutning inom kodväxlingsforskningen: från att identifiera prövningskriterier för att skilja mellan lån och kodväxling (t.ex. Poplack 1980, Sankoff, Poplack & Vanniarajan 1991) till att sträva efter en integrerad modell omfattande bägge företeelserna sedda som två ytterligheter i ett kontinuum (Myers-Scotton 2002 kap. 4, Park 2006: 23, Gardner-Chloros 2012: 195 f., Winford 2012: 182).

Inom kontaktonomastiken har s.k. oanpassade lånenamn analyserats som exempel på lån, ett synsätt som överensstämmer med den gängse uppfattningen i kodväxlingsforskningen där namn av tradition ses som prototypiska lån och av denna anledning oftast exkluderas ur undersökningsmaterial (t.ex. Myers-Scotton 1993, Budzhak-Jones & Poplack 1997, jfr Park 2006, van Langendonck & van de Velde 2016). I min egen studie där jag tar upp oanpassade lånenamn (Petrulevich 2012: 238 f.) introducerar jag kontaktlingvistiska kriterier för att klassificera ettordsinscott som antingen tillfälliga lån eller kodväxlingar. Jag följer Sankoff, Poplack & Vanniarajans (1991) uppfattning om att morfosyntaktisk markering entydigt indikerar lån och alltså väger tyngre än avsaknaden av fonologisk anpassning vid klassificering av ettordsinscott. Dessvärre blir det inte sällan svårt att tillämpa kriteriet på de data som kontaktonomastiska undersökningar bygger på (t.ex. Pedersen 2009, jfr 2015: 18 f.), t.ex. det kvänska namnet *Lepäystörmä* som används i en norsk kontext utan fonologisk eller annan anpassning

till målspråket. Materialredovisningen saknar i detta fall den nödvändiga språkliga kontexten samtidigt som det inte tydligt framgår hurvida det oanpassade namnet har en pendang i norskan, en omständighet som skulle kunna tala för att kategorisera detta namn som kodväxling.

I sin avhandling om ortnamn i finsk-svensk diskurs följer Maria Vidberg (2016: 55) Bente Selback & Helge Sandøys (2007: 20) snäva definition av kodväxling som enligt henne inte inbegriper ettordsinscott. I en av sina studier räknar hon (Vidberg 2014) flera oanpassade finska ortnamn i svensk kontext, t.ex. *Liisankatu* (sv. *Elisabetsgatan*), som lånenamn. Carl Oliver Blomqvist (2017: 77–87) kritiserar detta tillvägagångssätt utifrån uppfattningen om kodväxling som ett fenomen som förutsätter simultan tvåspråkig aktivering oavsett antalet ord i de studerade inskotten. Vidberg tar enligt honom (a.a.: 78) inte i tillräcklig utsträckning fasta på att ortnamnen i fråga förekommer i samtalskontext mellan flerspråkiga informanter som har tillgång till ortnamnsförrådet på bägge språken och som till synes medvetet väljer att använda sig av de finska namnen i en helsvensk kontext. Blomqvist (a.a.: 77–87, 78) som vill klassa dessa exempel som ettordskodväxlingar påpekar att namnforskare generellt negligerat de möjligheter kodväxlingsbegreppet tillhandahåller, särskilt vid analys av s.k. oanpassade lånenamn.

Jag är enig med Blomqvist om att begreppet kodväxling förtjänar ett större utrymme i kontaktonomastiska studier av kontaktsituationer med levande flerspråkighet samtidigt som jag menar att flera omständigheter kring gränsdragningen mellan lån och kodväxling i olika namn- och andra material bör utredas närmare. Synen på namn som prototypiska lån vilar åtminstone delvis på empiriska grunder, då enheter med unika referenter uppvisar högre lånesannolikhet (Matras 2012: 82). Det ter sig rimligt att se parallella namnformer för samma referenter i de språk informanter behärskar som en direkt förutsättning för kodväxling. Att bruka oanpassade namn ur språk A i en kontext på språk B kan dock inte per automatik ses som prototypisk kodväxling. De rent formella kriterierna ska vägas samman med diskursrelaterade sådana, då namnbrukssituationer kan vara komplexa och de parallella namnens ställning kan vara olika, vilket Vidbergs studie (2014) tydligt

visar. Att säkerställa att de parallella namnen har stabil förankring i namnbruket är enligt min mening nödvändigt för att sådana inskott ska kunna klassas som kodväxling. Till sist finns det definitivt en kunskapslucka att fylla vad gäller skillnader mellan namn och icke-namn i kontaktlingvistiska sammanhang, till exempel vid kodväxling. Blomqvist (2017: 85 f.) stödjer sig på Hyeon-Sook Parks (2006, även 2000, kap. 10) studie om propriella och icke-propriella inskott vid kodväxling i koreansk-svensk diskurs som mynnar ut i slutsatsen att namn uppvisar samma morfosyntaktiska beteende som icke-propriella substantiv. Utifrån namnforskarens synvinkel har studien ett huvudsakligt problem, nämligen att kategorierna namn och icke-namn skildras som två väsensskilda men samtidigt inbördes homogena grupper. Jag hoppas kunna återvända till problematiken kring lån och kodväxling samt kring namn gentemot icke-namn i kontaktlingvistiken i ett annat sammanhang.

Överläggningar om lån och kodväxling aktualiserar ytterligare en relevant diskussionspunkt för kontaktonomastiska studier, synen på flerspråkighet (Petrulevich 2016: 34 f., 48, Blomqvist 2017: 82–84). I många undersökningar som vilar på historiska, skriftliga material har utgångspunkten varit att namnbrukare inte behöver vara flerspråkiga för att kunna replikera och anpassa ortnamn (t.ex. Sandnes 2012: 176, 2016: 547, 550, Petrulevich 2016: 59). Detta kan ligga till grund för att synen på flerspråkighet sällan diskuterats explicit. Kontaktonomastisk forskning har dominerats av det strukturalistiska paradigmet och föreställningen om att flerspråkiga har tillgång till flera språk-system som används ömsevis, vilket överensstämmer med den klassiska kontaktlingvistiken (Petrulevich 2016: 34 f., Sandnes 2016: 549, Blomqvist 2017: 82 f.). Flera kontaktlingvister har gått ifrån denna syn och förespråkar istället modeller som ser flerspråkigas språkkompetens som en sammanhållen resurs, d.v.s. som postulerar att flerspråkiga individer har en samtidig tillgång till sina språk (Muysken 2000: 251–274, Matras 2009: 4 f., 2012: 66). Pieter Muysken (a.st.), som lyfter upp simultan aktivering av språk, tycks å ena sidan vilja behålla den grundläggande distinktionen mellan de olika lingvistiska system flerspråkiga behärskar, vilket begreppet kodväxling nästan förutsätter. Yaron Matras (a.st.) som ser språket som praktik inom

ramen för kommunikativ interaktion suddar å andra sidan ut gränserna mellan språk och menar att flerspråkiga oavsett språkkompetens snarare har tillgång till en rikare, utvidgad repertoar av språkliga strukturer. Trots medvetenheten om den kontaktlingvistiska forskningens framsteg (t.ex. Petrulevich 2016: 34 f.) har det varit problematiskt att i praktiken applicera dessa på språkhistoriska data som sällan erbjuder en djupare insikt om namnbrukarnas färdigheter och bevekelsegrunder. De allra flesta typologier av namnanpassningsstrategier har av denna anledning varit utpräglad strukturalistiska (se avsnitt 3).

3 Namnanpassningsstrategier och språkförändring

Det tycks existera lika många kategoriseringar av namnanpassningsstrategier som det existerar kontaktonomaster. Den tredelning av strategierna jag presenterat i avsnitt 2 ligger visserligen till grund för de flesta undersökningar som har gjorts på nordiskt håll (särskilt om studier med utgångspunkt i s.k. namnparsmetoden räknas med, se Petrulevich 2016: 40 f.), men det finns skillnader med hänsyn till vilken övergripande teoretisk ram man ansluter sig till samt på vilket sätt man närmar sig materialet. Den huvudsakliga anledningen härtill är studiernas starka empiriska förankring då materialet i princip får styra över valet av teoretiska utgångspunkter och metodologiska redskap. Nya behov föder nya modeller.

Ett exempel på en i grunden traditionell, synkron modell av namnparskaraktär hittar man exempelvis i Pedersens undersökningar (1988: 14 ff., 2010: 74 f., 2015: 16 ff.) som bygger på ett ortnamnsmaterial insamlat genom intervjuer med 40 en- och flerspråkiga informanter från Skibotn och Kvenangsbotn, Troms fylke, Norge, på 1980-talet. De huvudsakliga anpassningstyperna, fonologisk anpassning, semantisk anpassning och fonologisk-semantisk anpassning, delas dock i det senaste arbetet in i flera underkategorier. Fonologiska anpassningar inbegriper 1a) s.k. inpassade eller oanpassade namn (jfr diskussion i avsnitt 2), t.ex. kvänskans *Lepäystörmä* som med bibehållen fonologisk form används i norsk kontext, 1b) anpassade namn, t.ex. nordsamiska *Ruohtovárri* som fonologiskt anpassas till norskan som *Råtto-varre*, samt 1c) anpassade namn med ellips, t.ex. kvänskans *Paska-putaansaari* som i norskan blir till *Putaaansaari* och *Baskaputt*, d.v.s.

man utelämnar en del av bestämningsleden, jfr *paska* 'skit', eller huvudleden, jfr *saari* 'holme, ö'.

Tre underkategorier redovisas för semantiska anpassningar: 2a) s.k. »noggranna» anpassningar, där betydelsen av målspråkets namnleder återges exakt, t.ex. nordsamiskans *Heastagurra*, jfr *heasta* 'häst', *gurra* 'smal dal, lång och smal öppning, reva, klyft', anpassas som *Hesteskarret*, 2b) s.k. »onoggranna» anpassningar, där det snarare handlar om ungefärlig återgivning av målspråkets namnleder, t.ex. nordsamiskans *Miellegeahči*, jfr *mielli* 'sandbacke längs en älv', *geahči* 'ände, yttersta punkten', som återges som *Sandbakken* på norska, samt 2c) semantiska anpassningar med ellips, t.ex. kvänskans *Kitsi-Pirjetan järvi*, jfr *kitsi* 'killing', *Pirjetan*, en genitivform av kvinnonamnet *Pirjetta*, *järvi* 'vatten, insjö', som återges som *Kivatnet*, jfr *ki*, en dialektform av *kje* 'killing', på norska. Den tredje anpassningsstrategin, fonologisk-semantiska anpassningar, delas i 3a) de fall då bestämningsleden anpassas fonologiskt, medan huvudleden översätts, t.ex. kvänskans *Morsuniemi*, jfr *morsu* 'valros' och *niemi* 'näs', som motsvaras av norskans *Mårsoneset*, samt 3b) de fall då bestämningsleden genomgår semantisk anpassning, medan huvudleden anpassas fonologiskt, t.ex. kvänskans *Iso-luokka*, jfr *iso* adj. 'stor' och *luokka* 'backe', blir till norskans *Storluoka*.

Av framställningen i Namn i det fleirspråklege Noreg (2015) framgår emellertid att Pedersens material uppvisar flera andra anpassningsstrategier som inte explicit tas upp i modellen, nämligen lexikal anpassning (s. 21 f., 38), morfologisk anpassning (s. 25) och epexeges (s. 29 f., se diskussion nedan och i avsnitt 4). Vid genomgång av de mönster som materialet ger uttryck för redogör Pedersen (s. 33) för flera fall av synkron variation som kan ligga till grund för diakron förändring. T.ex. förefaller informanterna börja med att använda sig av fonologiska anpassningar för att gå över till semantiska anpassningar av samma namn, jfr varianterna *Tammukkajärvi*, *Dammukkavatnet* och *Ørretvatnet*. Det diakrona perspektivet verkar dock inte heller befästas i vare sig terminologisk diskussion eller i modellen. Med andra ord verkar Pedersens modell erbjuda en för snäv ram för en forskare intresserad av namnanpassning som en process.

Berit Sandnes typologi över anpassningsstrategier (Sandnes 2003: 86–90, 329–359, återgiven med diskussion i Petrulevich 2016: 45–48,

53–56) utgår istället från en dynamisk syn på anpassningsfenomenet med förankring i både synkron variation och diakron förändring. Denna modell ligger till grund för min egen (figur 1) som jag har vidareutvecklat med hänsyn till överväganden kring namnanpassningens förutsättningar i allmänhet och mitt material i synnerhet. Flera justeringar gäller teoretiska utgångspunkter för olika typer av anpassning. Utifrån kontaktonomastisk och kontaktlingvistisk forskning om s.k. oanpassade lånenamn respektive ettordsinscott (se avsnitt 2) ifrågasätter jag till exempel Sandnes tes om att fonologisk anpassning är automatisk, systemstyrd och av denna anledning skiljer sig från andra anpassningstyper (2003: 90, senast även i 2016: 545, 550). Det poängteras i flera studier (t.ex. Sankoff, Poplack & Vanniarajan 1991: 181, 185 f., 199, Vidberg 2014, Pedersen 2015: 19 ff.) att flerspråkiga individer uppenbarligen har ett val vad gäller (graden av) fonologisk anpassning.⁷⁾ Av denna anledning är fonologisk anpassning synkront sett en icke-diskret variabel och därför mindre lämplig vid klassificering av inscott som antingen tillfälliga lån eller ettordskodväxlingar i kodväxlingsforskningen (Blomqvist 2017: 82). Fonologisk anpassning skiljer sig alltså inte principiellt från övriga anpassningstyper som namnbrukare utifrån sina förutsättningar och kommunikativt förankrade önskemål (Petrulevich 2016: 49 ff.) kan välja ifrån. Dessa aspekter hos fonologisk anpassning förblir dock dolda i historiskt orienterade, diakrona studier på skriftliga material.

Ytterligare en aspekt som jag vill lyfta upp här är begreppet analyserbarhet. Det är centralt i Sandnes modell, eftersom anpassningsstrategierna delas in i två grupper, anpassningar som förutsätter korrekt respektive inkorrekt namnanalys, i relation till denna variabel (Sandnes 2003: 67, 72 f., 331 f., jfr Petrulevich 2016: 46 f., 55 f.). Analyserbarhet definieras efter Ronald Langacker (1987: 448) som en särskild färdighet hos språkbrukaren, «the ability of speakers to recognize the contribution that each component structure makes to the composite whole [...]». I sin modell kopplar Sandnes (2003: 67, 329, 331) ihop analyserbarhet och namnbrukarens språkkompetens på ett sätt som till synes förutsätter att det är språkkompetensen som avgör om källspråk-

---

7) Det bör dock poängteras att långvarig språkkontakt kan leda till att kontaktspråkens fonologiska system uppvisar konvergenstendenser, t.ex. Pedersen 2015: 20.

kets namn blir korrekt eller inkorrekt analyserade och därmed begränsar valet av anpassningsstrategier. Det är ingen nyhet att infödda språkbrukare också kan missförstå ortnamn, alltså analysera »inhemska» ortnamn på ett s.k. inkorrekt sätt (Petrulevich 2016: 55 med referenser, Sandnes 2016: 550, se nedan för exempel), vilket visar att typologisering av anpassningsstrategier i förhållande till analyserbarhet är problematisk. Jag menar att språkkompetensen snarare skapar förutsättningar för namnanpassning och val av anpassningstyp (diskussion i Petrulevich 2016: 55 f., 59). Vidare räknar jag med endast en strategi som kräver kunskaper i målspråket, semantisk anpassning, vilket ska förstås på så sätt att både en- och flerspråkiga namnbrukare kan använda sig av samtliga anpassningstyper som inte förutsätter kompetens i källspråket (a.st.).⁸⁾ I sin senaste artikel överger Sandnes (2016: 544–547) indelningen i korrekt och inkorrekt analyserade namn och talar istället om fonologisk, morfologisk, syntaktisk, lexikal och semantisk anpassning (se nedan).

Språknivå	Kompetens i källspråket	
	–	+
Fonologisk	Fonologisk anpassning	
Morfologisk	Morfologisk anpassning	
Lexikal	Lexikal anpassning Onomastisk anpassning Epexeges	Semantisk anpassning

Figur 1. Modell för klassificering av anpassningsstrategier. – innebär att tillämpningen av de aktuella strategierna inte förutsätter någon kompetens i källspråket hos namnbrukaren, medan + innebär att namnbrukaren ska ha åtminstone en rudimentär kompetens i källspråket för att utföra denna typ av anpassning.

Med utgångspunkt i den modell som lades fram i Petrulevich 2016 (s. 56–60, figur 1) jämför jag några anpassningsstrategier tillämpade på replikerade ortnamn med fonologiska förändringar, olika typer av ana-

8) I modellen tar jag inte upp syntaktisk anpassning som kan kräva kompetens i målspråket (jfr Sandnes 2016: 546).

logisk ombildning⁹⁾ och epexegetes som gör sig gällande i enspråkiga nordiska namnmaterial. Urvalet av underkategorierna och illustrativa exempel är i bägge fallen knappast representativt. Det saknas i nuläget en heltäckande förteckning över anpassningsstrategier (jfr t.ex. typologierna i Sandnes 2003 och 2016), vilket till stor del beror på teoretisk och metodologisk heterogenitet i kontaktonomastiska undersökningar (se diskussionen ovan). Studier av synteskaraktär som tar upp fonologisk förändring, analogisk ombildning och epexegetes i ortnamn är i sin tur lättträknade (t.ex. Dalberg 1991, 2008, Vikstrand 2008). Sådana exempel förekommer vanligtvis utspridda i artiklar och monografier vars huvudfokus inte ligger på en särskild typ av språkförändring. Vid diskussion av anpassning och analogisk ombildning aktualiseras samspillet mellan tal och skrift som jag ägnar utrymme åt i min avhandling (Petrulevich 2016: 66–68). Denna aspekt lyfts fram i konkreta exempel här nedan utan att jag gör ett försök att skissa fram ett mer allmänt händelseförlopp.

Fonologisk anpassning definierar jag som en process där »källspråkets ljud och ljudkombinationer i ett replikerat ortnamn som inte är förenliga med målspråkets fonotax byts ut mot förenliga ljud och ljudkombinationer i målspråket» (Petrulevich 2016: 57 f., jfr Sandnes 2016: 545). Till exempel anpassas ett polabiskt namn på en slavisk borg, *Charec 'Charętas plats eller borg', Rügen, som fornvästnordiskans *Karenz*, där polabiskans /x/ blir fornvästnordiskans /k/ (a.a.: 166 f.). Det svenska *Falkberg*, Masku sn, blir till finskans *Valpperi*, där både den initiala klusilen och klustren /rj/ och /lkb/ anpassas (Naert 1995: 55). Enligt Sandnes (2003: 329 f.) ersätts den fornvästnordiska diftongen /øy/ ofta med /ai ~ ei/ i lågskotskan i ett material från Orkneyöarna. Även de fall då det replikerade namnets form inte strider mot målspråkets fonotax anser jag omfattas av fonologisk anpassning eftersom hänsyn tas till namnets fonetiska realisering. Till exempel ses fornvästnordiskans *Stolp som en anpassning av polabisk-pomorskans *Stolp (Petrulevich 2016: 57 f., 182).

Definitionen på anpassningsstrategin tar till synes endast hänsyn

9) Analogisk ombildning definieras i detta fall som en enspråkig, formell omdaning av namnleder och namnelement i överensstämmelse med andra strukturer i lexikonet och onomastikonet (jfr Dalberg 1991: 17, 34, 2008: 68, 83, Pamp 1992: 186).

till anpassning vid replikationsstadiet. I det »inhemska» materialet saknas i princip motsvarighet till denna anpassningstyp om man bortser från synkron variation i enspråkig miljö och eventuell kontakt mellan språkets olika varieteter. Enligt min syn på namnanpassning ses dock målspråkets fonologiska förändringar som verkar på namnmaterialet av ett annat ursprung som vidareanpassning (se avsnitt 2 och 4, Petrulevich 2016: 72). Det innebär att övergången av /a:/ till /o:/ i fornsvenskan som man iakttar i det svenska *Åvensor* med ursprung i finskans *Ahvensaari* (med vokalförlängning i svenskan, /a:v/), jfr finskans *ahven* 'abborre', *saari* 'ö' (Naert 1995: 54 f., FBN med referenser), utgör ett exempel på fonologisk anpassning. Bland de enspråkiga bildningar som genomgår samma förändring kan det västgötska namnet på en rullstenshöjd, *Läppesås*, Erska sn, tas upp, jfr fornsvenskans *Læppās innehållande ånamnet *Læppa och huvudleden -*ās* 'ås' som kom att epexegetiskt utvidgas med ytterligare ett -*ās* (Lidén 1935: 133 f., Fridell 1997: 26).

Med morfologisk anpassning avses namnbrukarens omtolkning av källspråkets morfologiska element eller delar av sådana element i ett replikerat ortnamn som målspråkets bundna morfem (Petrulevich 2016: 58, jfr Sandnes 2016: 545 f.). Det urslaviska **Uznojim-* : **Uznam-* blir till ett svagt femininum *Úsna* i fornvästnordiskan då den slaviska rotvokalen tolkas om som ett böjningsmorfem (a.st.). Den fornvästnordiska ändelsen för dativ pluralis ersätts av en lågskotsk ändelse för nominativ pluralis i *Stews*, South Ronaldsay, belagt som *i Stufum* 1329 och *Stowis* 1492 (Sandnes 2003: 332 f.). Även kvänskans *Aunikainen* av samiskans *Ávnnehaš* kan ses som ett exempel på morfologisk anpassning, då det kvänska diminutiva avledningssuffixet, -*nen*, svarar mot pendangen i samiskan, -*š* (Pedersen 2015: 31). Anpassningsstrategin i fråga kan tillämpas med skriftbilden, alltså ortnamnsbeläggen, som utgångspunkt, då skrivaren vid kopiering kan anpassa både namnets böjning och morfologiska struktur efter de namnbildnings- och böjningsmönster som gäller i målspråket, jfr t.ex. förlagans *Steinborg*, Gl. kgl. sml. 1006 fol, och kopians *Steinsborg*, AM 19 fol (Petrulevich 2016: 72 f.).

Denna typ av anpassning anser jag kan jämföras med analogisk ombildning på morfologisk nivå i enspråkiga ortnamnsmaterial (jfr Dal-

berg 1991: 10, Pamp 1992: 182 f.). Det förekommer belägg på nordiska ortnamn där *s*-böjning kan uppfattas som analogisk, t.ex. *Esbønderup*, *Esbønderup* sn, som går tillbaka på *Æsbiarnarthorp belagt som *Esbiernstorp* 1178 och *Esbernethorp* 1193 (jfr DS 2: 42, Christensen & Kousgård Sørensen 1972: 172). I det svenska materialet kan genitivböjningen av förleden i de småländska *Habbestorp*, *Mönsterås* sn, *Haboarp*, *Nydala* sn, och *Haborarp*, *Ödestugu* sn, belagda som *in haghbarzthorp* 1351–78, *Hagboratorp* 1545 respektive *j haghbordatorppe* före 1398, tas upp (Fridell 2006: 56 f.). Det fornsvenska mansnamnet *Haghbardh*, jfr forndanskans *Hagthbarth*, norröns *Hagthbarðr*, fornhögtyskans *Hagabard*, uppvisar tidigt både *s*- och *a*-böjning i ortnamn (a.st., jfr SMP 2: 577 ff., NPL: 215, NK 7: 134, DGP 1: 452), vilket möjligen kan bero på analogi (jfr Haugen 2012: 43).¹⁰⁾ »Inhemska» material belägger vidare sekundärt genitiv-*s* som kan vara analogiskt betingat, t.ex. *Förtångshult*, *Virestads* sn, jfr *j firitångahult* 1451, *j foretangehult* o. 1500, som på 1600-talet ombildades till *Förtångzhult* (Fridell 2006: 48).

I modellen uppmärksammar jag p.g.a. mitt materials begränsningar inte syntaktisk anpassning, alltså den strategi som annars hör nära samman med morfologisk anpassning.¹¹⁾ I sin avhandling klassificerar Sandnes (2003: 333, 342 f., 359) tillägg av skotsk bestämd artikel vid anpassning av norröna ortnamn på Orkney som exempel på anpassning på morfologisk nivå, t.ex. *Deal* 1786 > *The Dale*, *Hammer* 1619 > (*The*) *Hammar* (s. 333, 342). I sitt senaste arbete ser hon (2016: 546) syntaktisk anpassning som en egen anpassningstyp dit de ovan nämnda exemplen synes höra, jfr det i artikeln anförda *Themsen* < *The Thames*. Enspråkiga nordiska material uppvisar motsvarande morfosyntaktisk ombildning vad gäller suffigering av bestämdhetsmorfemet till suffixlösa namnformer i sådana fall som *Hammeren* belagt som *Hammar* 1539 (DS 10: 69, Pamp 1992: 182), *Viken* belagt *in Wiik* 1497 (SOL: 362). Ombildning av namnfraserna med efterställt attribut, d.v.s. stabi-

10) I både det danska och de svenska exemplen rör det sig om analogisk utjämning vid personnamnsböjning. Man bör dock ställa frågan om huruvida namnens funktion som bestämmingsleder i ortnamn kan ha främjat *s*-böjningen.

11) Dessa två anpassningstyper skulle egentligen kunna slås samman till morfosyntaktisk anpassning, men det behövs flera empiriska studier som lyfter upp både morfologi och syntax vid anpassning för att underbygga detta.

lisering av ordföljden i namnfraserna i enspråkiga namnmaterial, kan också uppmärksammas här, jfr t.ex. *i eyjunnunni idri* och *Inderøya*, *i Ēynni yttri* och *Ytterøya*, *Egespøør Ostra* 1370–80 och *Øster Egespuur* 1499 (Lundebj 1965: 135, Weise 1969: 52, Sandnes 2003: 294 f.).

Lexikal anpassning förstås framför allt som en process där fonologi och ljudlighet har en avgörande roll, d.v.s. där »hela det replikerade namnet eller dess element ersätts av ord ur målspråkets lexikon, vars ljudsammansättning liknar det replikerade namnets» (Petrulevich 2016: 58, jfr Sandnes 2016: 547 f.). Denna sida av processen är påtaglig i studier med synkront perspektiv. Till exempel anpassas polabiskans **Zabrod* 'bosättningen bakom eller på andra sidan vadstället' först fonologiskt till medellågtyskan, jfr *Scaprod*, och sedan lexikalt som fornvästnordiskans *Skaparödd*, jfr fornvästnordiskans *skap* n. 'form; tillstånd; sinnelag; öde' och *rodd* f. 'röst, mål, stämma, tal; ton; röst i en omröstning, herravälde, makt' (Petrulevich 2016: 216 f.). I det lågskotska *Kirkwall* som går tillbaka på fornvästnordiskans *kirkjuvagr* ersätter *wall* 'vägg' det norröna *vagr* 'hav, sjö, sjögång; våg; bukt, vik' (Sandnes 2003: 347, 2016: 547). Den samiska huvudleden *-luovt(a)* 'bukt, vik' kan sägas anpassas lexikalt till norskan i formen *-luft*, jfr *Russeluft* < *Ruoššaluokta* och *Tappeluft* < *Dáhpeluokta* (Sandnes 2016: 547, Pedersen 2015: 38), även om Pedersen (a.st.) snarare vill se dessa exempel som fonologiska anpassningar (se avsnitt 4). Under det replikerade namnets trädning i målspråket förändras villkoren för lexikal anpassning då den skriftliga formen kan komma att bli central vid ombildningen, jfr förlagans form *Svaulland*, AM 1005 4to, som blir till *Svanland* i avskriften, Papp. 4:o nr 41 (Petrulevich 2016: 74). Jag vill vidare lyfta upp en underkategori av lexikal anpassning, s.k. onomastisk anpassning, där de leder och element man ersätter det replikerade namnet med hämtas från målspråkets onomastikon. Det polabiska **Roz-tok* anpassas till exempel som fornvästnordiskans *Rauð-stokkr*, jfr fornvästnordiskans *rauðr* 'röd' och *stokkr* m. 'stock; trästock; timmerstock; stock i husvägg; husvägg' (a.a.: 58 f. med diskussion och referenser).

Pendangen till lexikal anpassning i enspråkiga namnmaterial blir s.k. folketytologiska ombildningar. Vibeke Dalberg (1991: 15 ff., 2008: 80 ff.) har ingående diskuterat termen *folketytologi* och dess

ofta heterogena och oprecisa innebörd utan att lansera något annat terminologiskt förslag. Jag delar hennes uppfattning om termens problematiska sida och väljer av denna anledning att istället tala om analogisk ombildning på lexikal nivå (jfr Pamp 1992: 186) för att kategorisera sådana exempel som *Jordhøj*, *Slangerup sn*, där bestämmingsleden är en ombildning av en äldre *Hjorth-* i **Hjorth-høgh* (Dalberg 1991: 22, DS 2: 111). Dalberg (1991: 17, 19–22, 2008: 82 f., 86–89) poängterar vidare att det formella, alltså fonologin men även skriftbilden, har central betydelse för själva processen som ytterst syftar till att förbättra ortnamnens funktionella sida i konkreta kommunikativa situationer, jfr

For the language-users reshaping is not associated with any motive that goes further than the actual adaptation. The case is rather that as a language-user one repeats what *one thinks one hears*, so that one is not conscious that what has been repeated is not identical with what was pronounced. It is thus not a matter of any linguistic reflection on the part of the language user but only that the language-users by means of the reshaping process adapt items to fit the linguistic norm. The aim behind the reshaping is of a functional nature (Dalberg 2008: 83).¹²⁾

Flera exempel på analogisk ombildning kan spåras i öländska och småländska ortnamn, t.ex. *Lundby* > *Lindby*, *Ventlinge sn* (Fridell 2007: 137), *Elstorp* > *Eldstorp*, *Linderås sn* (Fridell 2006: 39), *Lenshult* > *Looshult*, *Odensjö sn* (Fridell 2015: 32 f.). I ytterligare ett fall, ett osammansatt fsv. **Hvirva*, jfr fornsvenska *hvirva* f., nusvenska *horva* 'inhägnad; inhägnat område; gärde, lycka', blev namnets skrivningar på 1500-talet, **Horva*, **Horwa* eller **Horua*, utgångspunkten för ombildningen till dagens *Horna*, *Fagerhults sn* (Fridell 1999: 81, Petrulevich 2016: 67 f.). I enspråkiga material finns också gott om motsvarigheter till onomastisk anpassning, då namnbrukare vid ombildning i första hand utnyttjar onomastikonets resurser. De typfall som Dalberg (1991: 26–33) samlar under beteckningen *efterledsattraktion* kan höra

12) Per Vikstrand (2008: 461 ff.) argumenterar emot denna syn på fenomenet.

hit, t.ex. sekundära namn på *-sø* i danska ortnamn. Ytterligare ett exempel är ombildningen *Simontorp*, Madesjö sn, som etymologiskt går tillbaka på fornsvenska **Sighmundathorp* och där förleden redan på 1500-talet kom att associeras med mansnamnet *Simon* (Fridell 2006: 101).

Att kategorisera epexegetiska namn som en anpassningsstrategi ter sig kontroversiellt, eftersom epexegetiska namn efter Dalberg (1991: 47, 75, 116 f.) traditionellt ses som enspråkiga nybildningar, vars bildningsätt och semantik skiljer sig från epexegetisbasernas. Utifrån detta synsätt representerar alltså det epexegetiska *Masnedø* och dess bas *Masned* två olika ortnamn (a.a.: 62). I den modell över namnanpassningsstrategier som Sandnes lägger fram 2003 (s. 352–354, 359) ses epexegetiska även som ett sätt att anpassa namn på. Till exempel analyseras *Loch of Loomachun* både som en anpassning och som en lågskotsk bildning som innehåller det replikerade *Loomachun* < fornvästnordiskans *lōmtjorn* 'lomtjärn'. Sandnes (a.a.: 354) sätt att förena dessa två perspektiv, anpassningsperspektivet och nybildningsperspektivet, har varit att se de icke-etablerade epexegetiska namnen som temporära, situationsbetingade parallella bildningar. I den version av modellen som presenteras i artikeln från 2016 tas epexegetiska dock inte upp. Jag håller med Sandnes (2003) om att epexegetiska kan fungera som en anpassningsstrategi skild från epexegetiska sett som ett enspråkigt namnbildningsinstrument. I det första fallet kan epexegetiska i princip antas verka synkront i målspråket då epexegetisbasen förläggs till källspråket (jfr diskussion i Petrulevich 2016: 54 f., 59). Samtidigt utgör epexegetiska bildningar enligt min mening det tydligaste vittnesbördet om att anpassningsprocessen diakront sett befinner sig i en gråzon mellan det »utländska» och det »inhemska» (se avsnitt 4).

Semantisk anpassning täcker de fall då »namnbrukare i ett replikerat ortnamn översätter källspråkets ortnamnselement eller hela namnet till målspråket» (Petrulevich 2016: 59, jfr Sandnes 2016: 546 f.). Det slaviska namnet **Kamenb* 'stenen' översätts till exempel som bestämningsleden *Stein-* i det norröna *Steinborg* (Petrulevich 2016: 226 f.). På Orkneyöarna förekommer ortnamn som förefaller innehålla översatta leder, t.ex. *Dog Geo* som enligt Sandnes (2003: 335) kan uppvisa en semantiskt anpassad bestämningsled, jfr fornvästnordiskans *hundr*

'hund'. Liknande fenomen är mig veterligt inte belagda för enspråkiga material.

4 Diskussion

Vid replikation av ortnamn från språk A till språk B sker enligt min syn på fenomenet en principiell statusändring hos namnen, eftersom de replikerade proprierna inlemmas i målspråkets onomastikon. Detta innebär att ortnamnsreplikerna, och under vissa omständigheter, t.ex. långvarig språkkontakt och frekventa namnelement i källspråket, även deras beståndsdelar, läggs till det övriga namn- och namnbildningsmaterial som är tillgängligt för målspråksbrukaren (Petrulevich 2016: 50, jfr diskussion i Naert 1995: 55 f.). Med andra ord hör spörsmål om de replikerade namnens ursprung till etymologins intresseområde och är därmed inte av någon betydelse vid studier av namn- och språkförändring, eftersom alla ortnamn oavsett språklig bakgrund följer målspråkets utveckling. De replikerade namnen behåller dock potentialen att genomgå semantisk anpassning under vidare trading i målspråket så länge namnbrukargemenskapen har grundläggande kompetens i källspråket (diskussion i avsnitt 2 och 3 ovan). Pedersen (se avsnitt 3) redovisar till exempel en tendens hos sina informanter att gå över från fonologisk till semantisk anpassning av kvänska ortnamn. Att fullständigt likställa de replikerade och de »inhemska» ortnamnen i ett diakront perspektiv förefaller med andra ord orimligt, samtidigt som skillnaden mellan ortnamnsreplikation och ortnamnsanpassning blir ytterst nödvändig att explicitgöra.

I genomgången av anpassningsstrategier (figur 1) i avsnitt 3 lyfter jag upp sex typer av anpassning: fonologisk, morfologisk, lexikal, onomastisk, och semantisk samt epexeges. Modellen beaktar alltså inte uttryckligen det faktum att strategierna kan kombineras synkront (Petrulevich 2016: 59 f., kap. 6, Sandnes 2016: 547), jfr t.ex. fonologisk-semantiska anpassningar i traditionella kategoriseringar av s.k. ortnamnslån (avsnitt 2). Flera av strategierna samverkar vid anpassning av de i genomgången redovisade exemplen, t.ex. fornvästnordiskans *Úsna* som ger uttryck för både fonologisk och morfologisk anpassning (Petrulevich 2016: 195 ff., 205). Den linjära analysen av ortnamnsanpassning, där varje strategi som replikerade namn ger uttryck för re-

gistreras för sig, utgör enligt min mening det nödvändiga första steget i studier av anpassningsstrategier i kombination. Vidare saknar modellen utrymme för de fall då anpassning samspelar med reduktionsprocesser, t.ex. ellips, även om ellips enligt min definition av ortnamnsanpassning ska räknas som anpassningsstrategi i sig (avsnitt 2 och 3). I detta fall fick mitt material vägleda urvalet av strategierna.

Den diakrona samverkan av olika anpassningstyper är ytterligare en aspekt att beakta, då fonologisk anpassning exempelvis kan leda till eller främja omtolkning, reanalys av det replikerade namnet och därigenom lexikal anpassning. Fallet samiskans *-luovt(a)* > norskans *-luft* utgör möjligen ett exempel på detta (avsnitt 3). På liknande sätt kan olika typer av språkförändring samspela, då fonologisk eller morfologisk förändring (t.ex. kausbortfall) i flera fall anses skapa förutsättningar för analogisk ombildning på lexikal nivå.¹³⁾ Till exempel kom efterlederna i ortnamnen *Nøddebo*, *Nøddebo sn*, och *Abildro*, *Skovby sn*, som går tillbaka på forndanska *both* och *roth*, att p.g.a. spirantbortfall associeras med orden *bo* respektive *ro* (Dalberg 1991: 19 f., 2008: 86). Vokalförkortning och *h*-bortfall spelade en viktig roll vid ombildning av det ursprungliga fornsvenska **Vidh-Husa* 'Husa i (vid) skogen', Danmarks sn, till *Vedyxa* (Vikstrand 2008: 465 f.).

Vid diskussion av likheterna mellan anpassningsstrategierna och fonologisk förändring, analogisk ombildning och epexeges i enspråkiga material bör hänsyn tas till skillnader mellan anpassning vid replikation och vidareanpassning. Det finns ingen motsvarighet till fonologisk anpassning vid replikation i enspråkiga material, samtidigt som fonologisk vidareanpassning och fonologisk förändring å ena sidan samt epexeges å andra sidan utgör exempel på identiska, enspråkiga processer som samtliga ortnamn genomgår/kan genomgå. Att skilja mellan anpassning och språkförändring i dessa fall handlar med andra ord enbart om ett perspektivval i ens undersökning.

Morfologisk och lexikal anpassning uppvisar däremot enligt min uppfattning slående likheter med analogisk ombildning på morfologisk respektive lexikal nivå oavsett om anpassningarna genomförs synkront eller som en vidareanpassning. Jag ser visserligen ortnamnanpassning

13) Jfr samspelet mellan olika mekanismer som leder till variation i ortnamnsmaterial i handskrifter (Petrulevich 2016: 111–113, 147–149).

som »en synnerligen subjektiv, individuell process», men denna process begränsas samtidigt av de regler/mönster som utgör målspråkets normer (Petrulevich 2016: 49). Med andra ord bidrar systembegränsningarna vid omtolkning till likheter mellan anpassning och ombildning, i vilka fonologin och/eller skriftbilden utgör en central komponent. Kurt Zilliacus (2002: 151) beskrev s.k. ortnamnslån som »i princip en form av analogisk namngivning över en språkgräns», jfr t.ex. finskans *Tammerkoski* och svenskans *Tammerfors*. Analogisk ombildning har i sin tur omtalats som anpassning i definitionerna (avsnitt 3, Dalberg 1991: 17, 2008: 83). Jag är inte beredd att likställa ortnamnsanpassning och analogiska processer generellt, men det finns utan tvekan strukturella likheter i på vilka sätt dessa processer fortlöper och vilka resultat de mynnar ut i. Morfologisk och lexikal anpassning och analogisk ombildning förtjänar att studeras samlat, helst under ett gemensamt paraplybegrepp.

5 Avslutning

Nordisk kontaktonomastisk litteratur uppvisar åtminstone två olika sätt att närma sig fenomenet namnanpassning vilka är avhängiga valet av undersökningens övergripande perspektiv: att beakta den synkrona situationen eller att därtill ta sig an diakron förändring. Den diakrona synen medför att namnanpassningsprocessen inte nödvändigtvis avslutas vid replikationsstadiet, utan kan fortsätta vidare. Detta berättigar att frågan ställs om huruvida det är möjligt att under vidare tradering i målspråket suddas ut den etymologiska gränsen mellan replikerade och »inhemska» ortnamn. Semantisk anpassning som enspråkiga namnmaterial saknar motsvarighet till (avsnitt 3) kan inträffa långt efter att namnen kommit in i målspråkets onomastikon och omöjliggör därigenom ett fullständigt likställande.

Övriga anpassningsstrategier som tas upp i avsnitt 3 (figur 1) kan jämföras med de språkförändringsprocesser som »inhemska» ortnamn ger uttryck för, även om dessa två typer av förändring i vissa fall verkar på olika plan. Fonologisk vidareanpassning och målspråkets fonologiska förändringar avser samma fenomen, medan enspråkiga material saknar motsvarighet till fonologisk anpassning vid replikation. Epegegesbildningar vilar på samma teoretiska premisser oavsett epe-

gesbasens ursprung. Samtidigt kan jämförelsen med källspråkets ortnamn vara nödvändig för att analysera replikerade namn som epexegetiska bildningar, vilket i kontaktlingvistiska undersökningar kan berättiga synen på epexeges som en anpassningstyp (avsnitt 3). Jag anser vidare att anpassning, både vid replikation och under vidare trädning i målspråket, och analogisk ombildning som berör morfologisk och lexikal språknivå utgör exempel på näraliggande, likartade processer med utgångspunkt i det formella, fonologi och/eller skriftbild.

Det finns med andra ord inga universella anpassningsprinciper, men både de replikerade och enspråkiga materialen bjuder på ensartade språkliga fenomen som enligt min mening kan ses som ett och samma studieobjekt. Med detta vill jag öppna upp för lingvistiskt inriktade studier av språkförändring som tar in både replikerade och »inhemska» ortnamn med syfte att kartlägga analogiska processer och fastställa vilka faktorer som ligger bakom sådana anpassningar respektive ombildningar. Finns det möjligen skillnader vad beträffar de resultat dessa processer leder till i de olika namnstrata? För att sådana undersökningar ska bli verklighet behövs adekvata metodologiska verktyg. Den modell över anpassningsstrategier som den här genomgången baseras på (figur 1, avsnitt 3) ska till exempel snarare ses som en stomme vars teoretiska förutsättningar och konkreta beståndsdelar behöver byggas ut med hänsyn till flera kontaktonomastiska studier och nya insikter om anpassningsprocessen. Den föreslagna typ av onomastisk, språk-historisk forskning som inriktar sig på språkförändringsprocesser kan vara ett sätt att förnya ämnet (kontakt)onomastik genom att komplettera den existerande bebyggelsehistoriska inriktningen med en utbyggd lingvistisk dimension.

Källor och litteratur

- AM 19 fol = Den Arnamagnæanske Samling, Nordisk Forskningsinstitut, Köpenhamn.
- AM 1005 4to = Den Arnamagnæanske Samling, Nordisk Forskningsinstitut, Köpenhamn.
- Blomqvist, Carl Oliver, 2017: *Flerspråkighet eller språkförbistring?* Finska segment i svenska medeltidsbrev 1350–1526. Uppsala. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 100.)
- Budzhak-Jones, Svitlana & Shana Poplack 1997: Two generations, two strategies: The fate of bare English-origin nouns in Ukrainian. *Journal of socio-*

- linguistics* 1/2.: 225–258.
- Christensen, Vibeke & John Kousgård Sørensen 1972: Stednavneforskning. 1. Afgrænsning. Terminologi. Metode. Datering. København.
- Dalberg, Vibeke 1991: *Stednavneændringer og funktionalitet*. København.
- Dalberg, Vibeke 2008. *Name and place*. Ten essays on the dynamics of place-names. Edited and translated by Gillian Fellows-Jensen, Peder Gammeltoft, Bent Jørgensen and Berit Sandnes on the occasion of Vibeke Dalberg's 70th birthday, August 22nd 2008. København. (Navnestudier 40.).
- DGP = *Danmarks gamle Personnavne*. Udg. af Gunnar Knudsen og Marius Kristensen under Medvirkning af Rikard Hornby. 1–2. København 1936–1964.
- DS 2 = *Danmarks Stednavne* 2. Frederiksborg amts stednavne. Udg. af Stednavneudvalget. København 1929.
- DS 10 = *Danmarks Stednavne* 10. Bornholms stednavne. Udg. af Stednavneudvalget. København 1951.
- FBN = *Finlandssvenska bebyggelsenamn*. <http://bebyggelsenamn.sls.fi/bebyggelsenamn/354/avensor-pargas-stad/> [2017-06-07]
- Fridell, Staffan 1997: Sockennamnen *Sjösås* och *Aringsås*. *NoB* 85. 23–30.
- Fridell, Staffan 1999: *Horna. I hast hälsar*. Festskrift till Göran Hallberg på 60-årsdagen den 7 oktober 1999. 81–82. Lund.
- Fridell, Staffan 2006: *Ortnamn i stilistisk variation*. Uppsala.
- Fridell, Staffan 2007: (Rec.). *Ortnamnen i Kalmar län*. 7. Mörbylånga kommun. Bebyggelsenamnen. Av Per Vikstrand. *NoB* 95. 136–137.
- Fridell, Staffan 2015: *Loshult. Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift*. 27–38.
- Gardner-Chloros, Penelope 2012: Contact and code-switching. Raymond Hickey (Ed.): *The handbook of language contact*. 188–207. Chichester.
- Gl. kgl. sml. 1006 fol = Gammel kongelig samling, Det Kongelige Bibliotek, København.
- Haugen, Odd Einar 2012: Frå urnordisk til norrønt språk. Arbeidsmanuskript. 30. desember 2012. <http://folk.uib.no/hnooh/handbok/ekstra/Ur nordisk/OEH-2012-12-30-v-1-0.pdf> [2017-05-21]
- Lidén, Evald 1935: Läpparhult. Läppe. Läppesås. *NoB* 23. 130–134.
- Kranzmeyer, Eberhard 1934: Zur Ortsnamenforschung im Grenzland. *Zeitschrift für Ortsnamenforschung*. 10. 105–148.
- Langacker, Ronald W. 1987: *Foundations of cognitive grammar*. 1. Theoretical prerequisites. Stanford.
- Langendonck, Willy van & Mark van de Velde 2016: Names and grammar (Chapter 2). Carole Hough (Ed.): *The Oxford handbook of names and naming*. 17–38. Oxford.
- Lundeby, Einar 1965: *Overbestemt substantiv i norsk og de andre nordiske språk*. Oslo. (Scandinavian university books.)
- Matras, Yaron 2009: *Language contact*. Cambridge.

- Matras, Yaron 2012: Contact, Convergence, and Typology. Raymond Hickey (Ed.): *The Handbook of Language Contact*. 66–85.
- Muysken, Pieter 2000: *Bilingual speech*. A typology of code-mixing. Cambridge.
- Myers-Scotton, Carol 2002: *Contact linguistics*. Bilingual encounters and grammatical outcomes. Oxford.
- Myers-Scotton, Carol 1993: *Duelling languages*. Grammatical structure in codeswitching. Oxford.
- Naert, Aino 1995: *Ortnamn i språkkontakt*. Metoddiskussion med utgångspunkt i ortnamnskicket i ett finsk-svenskt kontaktområde. Uppsala. (Nomina Germanica 20.)
- NK 7 = Janzén, Assar (utg.) 1947: *Personnamn*. Stockholm. (Nordisk kultur 7.)
- NPL = Kristoffer Kruken & Ola Stemshaug: *Norsk personnamnleksikon*. 3. utg. ved Kristoffer Kruken. Oslo 2013.
- Pamp, Bengt 1992: Kring ortnamns förändringar. (Rec. av): Vibeke Dalberg: Stednavneændringer og funktionalitet. Analogisk stednavneomdanning, epexegetisk stednavnedannelse og stednavneskifte belyst ved danske toponymer. København 1991. (Navnestudier udgivet af Institut for Navneforskning nr. 33.) *ANF* 107. 180–191.
- Papp. 4:o nr 41 = Pappershandskrifter, Kungliga biblioteket, Stockholm.
- Park, Hyeon-Sook 2000: *Korean-Swedish code-switching*. Theoretical models and linguistic reality = Koreansk-svensk kodväxling. Teoretiska modeller och den språkliga verkligheten. Uppsala. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 48.)
- Park, Hyeon-Sook 2006: Structural characteristics of proper nouns in Korean-Swedish discourse. *International Journal of Bilingualism* 10:1. 17–36.
- Pedersen, Aud-Kirsti 1988: *Stadnamnlån*. Fonologi og ortografi i lydlig lånte stadnamn med eit oversyn over fonologien i norsk på Skibotn og i Kvenangsbotten. Hovudfagsoppgåve i nordisk språk, hausten 1988, Institutt for språk og litteratur, Universitetet i Tromsø. <http://hdl.handle.net/10037/2097> [2017-05-15]
- Pedersen, Aud-Kirsti 2001: Stadnamn og språkkontakt. Klassifikasjon av stadnamnmateriale med utgangspunkt i levande og utdøyd språkkontakt. *NN* 18.: 99–116.
- Pedersen, Aud-Kirsti 2009: Norske stadnamn i fleirspråklege område. (Opusculat manus.)
- Pedersen, Aud-Kirsti 2010: Stadnamn och identitet ved språkskifte. Staffan Nyström (red.): *Namn – en spegel av samhället förr och nu*. 73–93. Stockholm. (Ord och stil 41.)
- Pedersen, Aud-Kirsti 2015: Norske stadnamn i fleirspråklege område. Gulbrand Alhaug & Aud-Kirsti Pedersen (red.): *Namn i det fleirspråklege Noreg*. 11–

43. Oslo.

- Pellijeff, Gunnar 1966: Ortnamnsån. Några synpunkter. *NoB* 54. 84–94.
- Petrulevich, Alexandra 2012: Ortnamnsån och ortnamnsanpassning – två sidor av samma mynt? Katharina Leibring, Leif Nilsson, Annette C. Torensjö & Mats Wahlberg (red.): *Namn på stort och smått*. Vänskrift till Staffan Nyström den 11 december 2012. 235–246. Uppsala.
- Petrulevich, Alexandra 2014: Place-name loan and place-name adaptation: two sides of the same coin? Some terminological considerations from an ongoing thesis project. *Els noms en la vida quotidiana*. Actes del XXIV Congrés Internacional d'ICOS sobre Ciències Onomàstiques. Names in daily life. Proceedings of the XXIV ICOS International Congress of Onomastic Sciences.: Annex. Secció 1. Edició a cura de: Joan Tort i Donada, Montserrat Montagut i Montagut, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura. 74–80.
- Petrulevich, Alexandra 2016: *Ortnamnsanpassning som process*. En undersökning av vendiska ortnamn i Knýtlinga saga. Uppsala. (Namn och samhälle 28.)
- Poplack, Shana 1980: Sometimes I'll start a sentence in Spanish Y TERMINO EN ESPAÑOL. Toward a typology of code-switching. *Linguistics* 18. 581–618.
- Sandnes, Berit 2003: *Fra Staraffjall til Starling Hill*. Dannelse og utvikling av norrøne stedsnavn på Orknøyene. Trondheim.
- Sandnes, Berit 2012: Stedsnavn og språkkontakt i Namn og bygd. *NoB* 100. 165–179.
- Sandnes, Berit 2016: Names in language contact (Chapter 38). Carole Hough (Ed.): *The Oxford handbook of names and naming*. 540–553. Oxford.
- Sankoff, David, Shana Poplack & Swathi Vanniarajan 1991: The empirical study of code-switching. *Papers for the Symposium on Code-switching in Bilingual Studies*. Theory, Significance and Perspectives (abridged version). 181–206. Strasbourg.
- Selback, Bente & Helge Sandøy (red.) 2007: *Fire dagar i nordiske aviser*. Ei jamføring av påverknaden i ordforrådet i sju språksamfunn. Oslo. (Moderne importord i språka i Norden 3.)
- SMP = *Sveriges medeltida personnamn*. [Numera] Utg. av Institutet för språk och folkminnen. 1–. Uppsala 1967–.
- SOL = *Svenskt ortnamnslexikon*. Utarbetat inom Institutet för språk och folkminnen och Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. Red. Mats Wahlberg. Andra reviderade upplagan. Uppsala 2016.
- Vidberg, Maria 2014: Oanpassade lån är också lån – gatunamn som lånenamn i Helsingfors. *NoB* 102. 123–147.
- Vidberg, Maria 2016: *Ortnamn i kontakt i Helsingfors*. Finska inslag i bruket av gatunamn i svenska kontexter. Helsingfors. (Nordica Helsingiensia 45.)

- Vikstrand, Per 2008: Folketymologier. Om ortnamnens meningsskapande funktion. *Norræn nöfn – Nöfn á Norðurlöndum*. Hefðir og enurnýjun. Nordiska namn – Namn i Norden. Tradition och förnyelse. Handlingar från Den fjortonde nordiska namnforskarkongressen i Borgarnes 11–14 augusti 2007. Redigerade av Guðrún Kvaran, Hallgrímur J. Ámundason, Jónína Hafsteinsdóttir och Svavar Sigmundsson. 461–468. Uppsala. (NORNA-rapporter 84.)
- Weinreich, Uriel 1953: *Languages in Contact*. The Hague.
- Weise, Lis 1969: *Efterstillet adjektiv i danske stednavne*. København. (Navnestudier 8.)
- Winford, Donald 2012: Contact and borrowing. Raymond Hickey (Ed.): *The handbook of language contact*. 170–187. Chichester.
- Zilliacus, Kurt 2002: *Forska i namn*. Helsingfors. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 640.)